

Jolanta Bielecka

DEBATA JAKO METODA NAUCZANIA

Jednym z podstawowych zadań zreformowanej szkoły jest przygotowanie uczniów do życia we współczesnym, komercyjnym świecie, wyposażenie ich w umiejętności, które pozwolą im w dorosłym życiu swobodnie „poruszać się” w sferach biznesu, polityki, wykonywać zawody wymagające podejmowania decyzji, umiejętności obrony swojego punktu widzenia. Szkoła winna przygotować ucznia do tego, by umiał on skutecznie przedstawiać swoje opinie i odpowiadać tym, którzy się z nim nie zgadzają, bronić wartości, które uznaje za słuszne. Zadaniem nauczycieli jest ukształtowanie umiejętności uczniów, dzięki którym będą mogli w przyszłości osiągać sukcesy w życiu osobistym i zawodowym.

Jednym z „narzędzi”, które służą realizacji tego celu, jest stosowana od kilku lat w polskich szkołach, aczkolwiek słabo jeszcze rozpowszechniona, metoda debaty. Nie jest to jednak nieuporządkowana dyskusja, mająca często miejsce na lekcjach oraz w naszym codziennym życiu. Formalna debata ma swoją specyficzną strukturę, która musi być przez mówców przestrzegana. Debata zaczyna się od przedstawienia tezy – prostego zdania określającego jej temat, nad którym będą dyskutowały dwie strony, dwa trzyosobowe zespoły uczniów. Zespół A (od angielskiego słowa *affirmative* – potwierdzający) broniący tezy i zespół N (od angielskiego słowa *negative* – negujący) tezę atakujący, próbują przekonać bezstronnego sędziego (nauczyciel), iż jego punkt widzenia jest słuszny, przedstawiając linię argumentacji na jego obronę oraz obalając argumenty przeciwników. Nie wystarczy jednak, by przedstawiciele każdej ze stron wygłosili mowę na poparcie danej tezy, muszą oni jeszcze ustosunkować się do argumentów strony przeciwnej, porównać jej punkt widzenia ze swoim i przekonać sędziów o swojej racji. Oprócz argumentów strony muszą przedstawić także dowody na ich poparcie – opinie ekspertów w danej dziedzinie, statystyki, fakty etc. Jednym z elementów debaty jest przepytywanie (*cross-examination*). Zawodnicy

mogą odpowiedzieć na pytania postawione przez mówców strony przeciwnej. Pytania mają wyjaśnić punkt widzenia, wykazać błędy w linii argumentacji przeciwników. Informacje uzyskane od „przepytywanego” mówcy strony przeciwnej mogą być później wykorzystane w jednym z wystąpień. Mówcy zabierają głos w określonej kolejności, powinni wykorzystać przewidywany na wystąpienie limit czasowy. Każdy zespół ma 8 minut na przygotowanie. Czasem tym drużyna może dysponować podczas debaty przed każdym wystąpieniem.

Obowiązująca w debacie modelu Karla Poppera¹ (najbardziej popularny w polskich szkołach format debaty) struktura przedstawia się następująco:

Mówca	Czas
Przemawia A1	6 min
N3 zadaje pytania A1	3 min
Przemawia N1	6 min
A3 zadaje pytania N1	3 min
Przemawia A2	5 min
N1 zadaje pytania A2	3 min
Przemawia N2	5 min
A1 zadaje pytania N2	3 min
Przemawia A3	5 min
Przemawia N3	5 min

Po wysłuchaniu i zapisaniu wszystkich przedstawionych argumentów, sędzia zaznacza na karcie sędziego, który zespół, jego zdaniem, przedstawił poprawny, prawdziwy lub bardziej akceptowalny punkt widzenia na dany temat, wydaje werdykt, który zespół wygrał debatę, uzasadnia swoją decyzję. W klasach, które już kilkakrotnie pracowały metodą debaty, w roli sędziów mogą wystąpić uczniowie. Ich liczba winna być nieparzysta. Jeden z uczniów pełni funkcję *timekipera*, czyli mierzącego czas. Sygnalizuje on, ile minut pozostało mówcom do końca wystąpienia, pilnuje, by nie przekraczali limitów czasowych. Rolę prowadzącego debatę także można powierzyć któremuś z uczniów. W ten sposób w uczestnictwo w debacie zaangażowani są wszyscy uczniowie, a nie tylko przedstawiciele spierających się stron. A oto przykłady tez do debatowania:

- Byłoby lepiej, gdyby w szkole nie było ocen
- Moralność jest uzależniona od kultury

¹ Karl Popper (1902–1994), jeden z najwybitniejszych myślicieli XX w. W swoim najsłynniejszym dziele pt. *Spoleczeństwo otwarte i jego wrogowie* (1945) bronił wartości demokratycznych. Jako profesor London School of Economics stworzył jeden z najlepszych na świecie wydziałów filozoficznych. Zasłynął przede wszystkim jako obrońca nowoczesnych koncepcji liberalnych i demokratycznych oraz krytyk systemów totalitarnych. W ostatnich latach życia ostro krytykował ujemną rolę wychowawczą telewizji i domagał się kontroli publicznej nad tą instytucją.

- Reklama jest nieetyczna
- Średniowiecze to epoka mroku i zacofania
- Polacy są nietolerancyjni
- Romantyzm jest szkodliwy
- Nasz świat nie potrzebuje Judymów
- Bułhakow sprofanował „Biblię”
- Literatura moralizatorska jest nudna
- Film zabija wyobraźnię
- Czytanie książek to strata czasu.

Zajęcia prowadzone metodą debaty pozwalają integrować treści różnych przedmiotów. Przykładem lekcji, w trakcie której uczniowie mogą wykorzystać wiedzę z języka polskiego, historii, języka łacińskiego czy wiedzy o społeczeństwie jest debata, której teza brzmi: „Pióro jest silniejsze od miecza”.

Pierwszy mówca drużyny A na początku swojego wystąpienia powinien zdefiniować pojęcia zawarte w tezie. Stwierdza on np., że dla jego drużyny pióro to przenośnia, słowo pisane lub mówione, zachowane też w innej formie np. na taśmie magnetofonowej. Miecz zaś to symbol przemocy, podboju lub podobny akt agresji. Mówca A1 przedstawia też kryterium drużyny (wartość, z której wypływają argumenty). Jest nim np. stwierdzenie, że wartości duchowe, intelektualne są nadrzędne w życiu każdej jednostki i społeczeństwa. Następnie mówca ten przedstawia argumenty swojej drużyny. Mogą one być następujące:

- pióro jest silniejsze od miecza, bo dzięki słowu dokonuje się postęp cywilizacyjny ludzkości;
- dzięki mocy słowa możliwe jest funkcjonowanie każdej społeczności;
- historia pozwala stwierdzić, że mocarstwa przemijają, a dzieła kultury oparte na słowie są wieczne;
- słowo, dzięki któremu powstają dzieła sztuki, obyczaje, tradycje jest siłą każdego narodu;
- słowo przyczynia się do jednoczenia ludzi na całym świecie.

Najlepiej wybrać trzy, cztery argumenty, które następnie mówca A1 musi poprzeć dowodami (dane statystyczne, fakty historyczne, opinie autoritetów itp.). Zadaniem pierwszego mówcy drużyny N jest ustosunkowanie się do definicji pojęć zawartych w tezie przedstawionej przez przeciwników. Z reguły definicje obu drużyn są podobne, jednak mówca N1 może stwierdzić, że definicja drużyny A jest zbyt wąska, zbyt szeroka lub niepełna. Wówczas ją uzupełnia. Tak np. w debacie „Pióro jest silniejsze od miecza” mówca N1 może stwierdzić, że definicja przedstawiona przez adwersarzy jest za szeroka i że dla niego i jego kolegów pióro oznacza tylko i wyłącznie słowo pisane. Miecz zaś, w ich rozumieniu, oznacza głównie odparcie agresji, a nie ślepą, brutalną siłę. Po ustosunkowaniu się

do definicji, ewentualnie jej uzupełnieniu, mówca N1 przedstawia kryterium swojej drużyny, którym jest stwierdzenie, że siła jest w świecie wartością dominującą i decydującą. Następnie mówca N1 musi ustosunkować się do przedstawionych przez adwersarzy argumentów, zanegować je, podważyć. Potem powinien zaprezentować linię argumentacji swojej drużyny. Argumenty N mogą w tej debacie brzmieć następująco:

– siła jest czynnikiem twórczym i stabilizującym w każdym państwie, jest czynnikiem zapewniającym harmonijny rozwój gospodarczy, kulturalny, społeczny obywateli;

– wiele systemów politycznych, mocarstw utrzymywało się i utrzymuje głównie lub wyłącznie dzięki sile zbrojnej;

– życia ludzkiego nie są w stanie uratować płomienne przemówienia, eposy, tomiki wierszy wybitnego poety, ale samoloty, czołgi i dobrze uzbrojone wojsko;

– wielu sławnych wodzów, naukowców, polityków, a nawet artystów zasłynęło na wojnach; człowiek potrzebuje takiej siły w celu osiągnięcia wielkości;

– polityka jest formą siły i to ona kieruje sprawami międzynarodowymi, naszym życiem.

Oczywiście to, jakie będą argumenty zależy od członków drużyn. Liczba 3–4 argumentów wydaje się najwłaściwsza, gdyż w przypadku bardzo rozbudowanej linii argumentacji, mówcy nie zdążą ustosunkować się do tego, co usłyszeli od przeciwników. Mogą też nie zdążyć właściwie przedstawić własnych argumentów.

Po wystąpieniach A1 i N1 głos zabierają A2 i N2. Ich zadaniem jest odrzucenie argumentów przeciwnika (szczególnie mocno powinien uczynić to N2), wzmocnienie kryterium i linii argumentacji swojego zespołu przez podanie nowych dowodów, rozszerzenie wcześniej podanych (przez A1 i N1) argumentów. Trzeci mówcy obydwu zespołów powinni w swoich wystąpieniach zwrócić uwagę na najważniejsze zagadnienia dotyczące tezy debaty, przypominają stanowisko zespołu odnoszące się do definicji i kryterium. Wykorzystując strukturę debaty wskazują na najważniejsze argumenty swojej drużyny, wyjaśniają ich wpływ na przebieg debaty, odrzucają najważniejsze argumenty zespołu przeciwnego, wreszcie podsumowują debatę. Mówcy A3 i N3 nie powinni przedstawiać nowych dowodów.

W debacie przemówienia mówców przeplatane są przepytywaniami. O ich roli i znaczeniu była mowa już wcześniej. Jest to bardzo ciekawy element debaty, pamiętać jednak należy, że nie powinien mieć decydującego wpływu na werdykt sędziego.

Sędzia winien oceniać mówców, biorąc pod uwagę: organizację wypowiedzi (czy wystąpiły w niej wszystkie konieczne elementy), przedstawione argumenty, dowody, ich jakość oraz sposób prezentacji. Wydanie werdyktu nie oznacza

końca pracy z uczniami. Nauczyciel powinien wspólnie z nimi przeanalizować poszczególne obszary konfliktu, argumenty, dowody. Uczniowie mogą zastanowić się nad strategiami drużyn i argumentami oraz zwrócić uwagę na nowe zagadnienia, które pojawiły się w wyniku debaty.

Metodą debaty można posłużyć się w nauczaniu wielu przedmiotów: języka polskiego, historii, wiedzy o społeczeństwie, języków obcych. Przydatna jest ona także do prowadzenia lekcji wychowawczych. To, jaki temat będzie dyskutowany, zależy od inwencji nauczyciela, a także częściowo od możliwości uczniów. Debatę można z powodzeniem stosować w ostatniej klasie gimnazjum oraz we wszystkich klasach liceum. Elementy debaty dobrze jest wprowadzać wcześniej – w pierwszej i drugiej klasie gimnazjum. Pamiętać jednak należy, że nie można posługiwać się tą metodą zbyt często, jak zresztą każdą.

Właściwe korzystanie z debaty rozwija w uczniach umiejętności, które pomagają im nie tylko w nauce. Debaty kształtują umiejętność krytycznego myślenia. Uczniowie uczą się oddzielać opinie od faktów, bowiem tylko te ostatnie są skutecznymi dowodami dla przygotowanych samodzielnie argumentów. Uczestnictwo w debatach kształtuje w uczniach umiejętności językowe, poszerza czynny repertuar leksykalny i frazeologiczny, uczy rozpoznawania aktów mowy i posługiwania się nimi, stosowania zabiegów perswazyjnych, poprawnego formułowania pytań i odpowiedzi. Dzięki debatom uczniowie uczą się sprawnego i skutecznego uczestnictwa w dialogu, dyskusji, negocjacjach, przygotowują się do przyszłych wystąpień publicznych. Jedną z umiejętności, nabywanych dzięki przygotowaniu i uczestnictwie w debatach jest jasne, przejrzyste, klarowne formułowanie sądów. Młodzież uczy się także korzystania z niewerbalnych środków komunikacji (mimika, gest, postawa ciała), które sprawiają, że wypowiedzi są ciekawsze i bardziej przekonujące. Konieczność ustosunkowania się do argumentów przeciwnika wymaga od debatujących aktywnego słuchania i uważnego notowania. Debatowanie wyrabia też umiejętność koncentracji. Uczniowie nie tylko muszą uważnie słuchać przeciwników w dyskusji, lecz także koncentrować się na wystąpieniach kolegów ze swojego zespołu, aby odpowiednio wzmocnić ich wypowiedź lub naprawić błędy, niedociągnięcia w kolejnej mowie członków drużyny. Uczestnictwo w debatach kształtuje w uczniach ponadto takie cechy, jak: obiektywizm, szacunek dla poglądów innych, tolerancja dla odmiennych punktów widzenia, różnych od naszego. Reguły debatowania wymagają od uczniów przygotowania linii argumentacji do obrony i negacji postawionej tezy. Debatowanie na „tak” i „nie” sprzyja dogłębnej analizie postawionego problemu, jak również ugruntowaniu w uczniach przekonania, iż obydwie strony każdej dyskusji zasługują na wysłuchanie, zrozumienie, szacunek. Uczy to też bardziej obiektywnego i mniej emocjonalnego przedstawiania swoich racji, kultury dyskusji. Warto też zwrócić uwagę na to, że debata

jest grą zespołową. Przygotowanie do wystąpienia i samo debatowanie wymaga od uczniów współpracy. Wypowiedzi poszczególnych mówców muszą stanowić wspólną prezentację. Skuteczność wystąpienia całej drużyny w dużej mierze zależy od umiejętności współpracy jej członków. Kolejną zaletą debatowania jest rozbudzanie w uczniach ciekawości intelektualnej, poznawczej. Młody człowiek często nie ma wyrobionego zdania na temat postawionej tezy. Przygotowując się do udziału w debacie, rozszerza swoje horyzonty poznawcze, jest zmuszony do przyglądania się rozważanym kwestiom z różnych stron. Uczniowie zdobywają w trakcie przygotowań do debaty wiedzę z bardzo wielu dziedzin. Ponadto debatowanie sprzyja samokształceniu, wymaga samodzielnego docierania do różnych źródeł informacji, do częstego korzystania z bibliotek naukowych, mediów elektronicznych, szczególnie z Internetu. Uczniowie muszą często sięgać do literatury fachowej, uczyć się sporządzania opisu bibliograficznego, notowania, relacjonowania, syntetyzowania poznanego materiału, scalania zebranych informacji w problemowe całości. Debatując młodzież kształtuje ważne umiejętności interpersonalne, które mogą się okazać niezbędne w wykonywaniu przyszłej pracy zawodowej, w kontaktach z pracodawcą, innymi pracownikami. Nabyte dzięki stosowaniu metody debaty umiejętności są szczególnie przydatne w wykonywaniu zawodu prawnika, menedżera, dziennikarza, nauczyciela, psychologa. Debatowanie przygotowuje młodych ludzi do przyszłej działalności politycznej, do aktywnego, świadomego uczestnictwa w życiu społeczeństwa. Metodą debaty można pracować zarówno z uczniami zdolnymi i ambitnymi, jak i tymi, którzy mają trudności z uczeniem się. Debatowanie sprzyja rozwiązywaniu problemów wychowawczych, podejmowaniu wspólnych decyzji, integracji zespołu klasowego.

Trudno w ramach niniejszego szkicu napisać o debacie wszystko. Polecam stosowanie tej metody na lekcjach, w trakcie okolicznościowych uroczystości, imprez szkolnych, na zajęciach koła dyskusyjnego itp. Wykorzystanie debaty jako narzędzia w pracy nauczyciela, wychowawcy daje pozytywne rezultaty – ożywia lekcję, kształtuje i wzmacnia w uczniach umiejętności, bez których trudno jest funkcjonować we współczesnym świecie.

Idea debatowania sięga daleko wstecz, do czasów demokracji ateńskiej. Obywatele Aten dyskutowali na temat nowych praw, podatków, wojen. Powstawały szkoły filozoficzne, w których uczono sztuki erystyki i argumentacji, tak, aby obywatele mogli pełniej zrozumieć istotę prawdy. W średniowiecznej Europie edukacja uwzględniała elementy retoryki – sztuki przemawiania. W Rzeczypospolitej szlacheckiej XVI i XVII w. od umiejętności oratorskich zależało nie tylko uchwalenie praw, lecz także pozycja towarzyska krasomówcy. Kolebką nowożytnego debatowania jest niewątpliwie parlament brytyjski, szczególnie Izba Gmin, w wieku XIX debata przeniosła się do prestiżowych uniwersytetów (Cambridge, Oxford, Edynburg, Glasgow). Po

dotarciu za ocean sztuka przemawiania zaczęła odgrywać coraz większą rolę w życiu młodego państwa – Stanów Zjednoczonych. Na pierwszych uniwersytetach: Harvarda i Yale zorganizowano towarzystwa retorów. W czasie kampanii prezydenckiej w 1960 r. pomiędzy J. Kennedym i R. Nixonem debata telewizyjna pomogła spopularyzować tę formę dyskusji politycznej. Obecnie debaty stają się coraz bardziej popularne. Odbywają się Międzynarodowe Konkursy Debat. W 1996 r. brało w nim udział trzydzieści krajów, od Szkocji po Malezję i Południową Afrykę. W Polsce debata jako metoda nauczania jest obecna od roku 1995. Początkowo jej promowaniem zajmowała się Fundacja im. Stefana Batorego, a obecnie Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości. Młodzież z całej Polski bierze co roku udział w Ogólnopolskim Konkursie Debat Szkolnych w języku polskim i angielskim, a najlepsze drużyny – w Międzynarodowym Konkursie Debat. Istnieją różne rodzaje debat np. parlamentarna, polityczna, jednak w polskich szkołach najbardziej przydatna wydaje się przedstawiona przeze mnie metoda formatu Karla Poppera. Aktualnie ok. kilkuset polskich nauczycieli pracuje na lekcjach metodą debaty, w ponad 100 szkołach działają koła debat. Konieczność wprowadzania elementów retoryki do programów nauczania potwierdza *Podstawa programowa kształcenia ogólnego* oraz *Standardy wymagań egzaminacyjnych*.

Sądzę, że warto kontynuować piękną tradycję debatowania. Może dzięki kształtowaniu w młodych ludziach tej umiejętności wiele sporów i konfliktów współczesnego świata rozstrzygać będziemy nie przy pomocy siły, ale słowa, słowa, które łączy, a nie dzieli.

Jolanta Bielecka

DIE DEBATTE ALS DIE METHODE DER UNTERWEISUNG

(Zusammenfassung)

Der Artikel wird der Methode der Debatte gewidmet, die seit einigen Jahren in vielen polnischen Schulen angewandt wird.

Eine Debatte ist keine freie unordentliche Diskussion, sondern sie hat eine spezifische Struktur, die von den Sprechern beachtet werden muss. Die eine Mannschaft verteidigt eine These, und die zweite stoßt diese These um. Die Mitglieder der beiden Mannschaften sollen Argumente für Verteidigung ihrer Stelle erheben, und auch damit die Argumente der Gegner umstoßen. Diese Mannschaft gewinnt, die nach der Meinung des Richters (Lehrers) den richtigen, ehrlichen und mehr akzeptablen Ansichtspunkt zu dem bestimmten Thema darstellt. Der mit der Methode der Debatte geführte Unterricht ermöglicht Inhalte aus verschiedenen Fächern integrieren, ist also ein Fächer übergreifender Unterricht.

Der Anteil an Debatten entwickelt bei Schülern viele Fähigkeiten, die zum Leben in der gegenwärtigen kommerziellen Welt notwendig sind, d.h. zum Beispiel kritisch zu denken, den Entschluss zu fassen und ihre eigene Stellung zu verteidigen. Debatten lehren auch erfolgreiche Teilnahme an dem Dialog und verschiedenen Verhandlungen, bilden die Bereitschaft der Arbeit im Team, die Fähigkeit der Selbstbildung. Das Debattieren bereitet junge Leute auf die Arbeit in vielen Berufen vor, wie z.B. Manager, Journalist, Lehrer, Jurist und auf die zukünftige politische Tätigkeit sowie auf aktive und bewusste Teilnahme am Leben der heutigen Gesellschaft.